

Yunan İşgalinin Anadolu Rumları Üzerindeki Etkileri

Mesut Çapa*

Öz

Yunanistan, Megali İdeayı gerçekleştirebilmek için kuruluşundan itibaren Türkiye'ye yönelik işgal çabalarını sürdürmüştür. Başbakan Venizelos'un Türkiye üzerindeki talepleri, 18 Ocak 1919 tarihinde toplanan Paris Barış Barış Konferansı'nda İngilizlerin desteğiyle kabul edilmiştir. 15 Mayıs 1919'da İzmir'de başlayan Yunan işgali 1922 yılı sonlarına kadar sürmüştür.

Anadolu'da Yunan işgaliyle birlikte Türklere karşı büyük bir mezalim de başlamıştır. Bu işgal aynı zamanda yerli Rumları "esaretten kurtarma" harekâtı şeklinde de gösterilmiştir. Yerli Rumlardan bir kısmı işgali coşkuyla karşılamışlar ve Yunan ordusunda görev almışlardır. Başta Fener Rum Patrikhanesi olmak üzere İzmir, Trabzon vd. Rum metropolitleri ve din adamları işgali desteklemişlerdir. Trabzon Rum Metropoliti Hırissantos, Paris Barış Konferansı'nda, Karadeniz kıyılarında Rum-Pontus devletinin kurulması için diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur. Rum-Pontus çeteleri, faaliyetleriyle TBMM Hükümeti kuvvetlerinin Batı cephesinde direncini zayıflatmaya çalışmışlardır.

TBMM Hükümeti, Anadolu'daki Hristiyanlara karşı uluslararası hukuk kurallarına uygun davranacağını İtilaf Devletlerine bildirmiştir. Aynı zamanda Yunan işgal sahasına yakın yerlerde ve Karadeniz kıyılarındaki Hristiyanların düşmanla iş birliği ihtimallerine karşı tedbirler alınmıştır. Batı cephesinde Yunanlılarla birlikte Türklere karşı savaşırken esir düşen Rumlar, TBMM Kanunlarına göre yargılanmışlardır.

Bu yazıda öncelikle yerli Rumların Yunan işgali karşısında davranışları ve Yunan ordusunun desteklenmesindeki rolleri anılar, basın ve arşiv belgeleri

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE, capa@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0003-1924-813X DOI:10.37879/9789751758866.2024.573

ışığında ortaya konulmaktadır. Ayrıca, TBMM Hükümeti'nin Hristiyanlara bakış açısı ve aldığı olağanüstü tedbirlere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İzmir'in işgali, Paris Barış Konferansı, Yerli Rumlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti (TBMM), Yunan, "Zito Venizelos".

The Effects of the Greek Occupation on Anatolian Greeks

Abstract

In order to realize the "The Megali Idea", Greece perpetuated its efforts for invading Anatolia against Türkiye since its establishment. The demands of Prime Minister Venizelos on Türkiye were accepted with the support of the British at the Paris Peace Conference gathered on January 18, 1919. The Greek occupation, which started in Izmir on May 15, 1919, lasted until the end of 1922.

With the Greek occupation in Anatolia, a great persecution also began against the Turks. This occupation was also pictured as an operation to "give freedom to Anatolian Greeks from captivity". In accordance with this, some of the local Greeks welcomed the invasion enthusiastically and served in the Greek army. Greek metropolitans such as İzmir and Trabzon and especially the Fener Greek Patriarchate and clergy supported the occupation. Trabzon Greek Metropolitan Hirisantos carried out diplomatic activities for the establishment of the Greek-Pontus state on the shores of the Black Sea at the Paris Peace Conference. Greek-Pontus gangs tried to weaken the resistance of the Turkish forces on the Western front with their activities.

The Government of TGNA informed the Allied Powers that It would act in accordance with the rules of international law against the Christians in Anatolia. At the same time, some measures were taken against the possibility of cooperation of Christians with the enemy in the areas close to the Greek occupation territory and on the Black Sea coast. The Local Greeks, captured while fighting against the Turks, with Greek army on the western front, were tried according to the laws of the Turkish Grand National Assembly.

In this paper, primarily, the behavior of the local Greeks against the Greek occupation and their role in supporting the Greek army are revealed in the light of memories, press and archive documents. In addition, the perspective of the Government of TGNA towards Christians and the extraordinary measures It has taken are included.

Keywords: Occupation of İzmir, Paris Peace Conference, the local Greek, Government of The Grand National Assembly of Türkiye, the Greek, “Zito Venizelos”.

Giriş

Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir'de yerli Rumlar Yunanistan lehine taşkınlıklara başladılar. İzmir limanına gelen her İtilaf Devleti gemisi Rumlar için bir gösteri vesilesi oluyordu. Rumlar, A. Dickson komutasında bir İngiliz gemisinin 7 Kasım 1918 tarihinde İzmir'e gelişini Kordon boyunca coşkuyla karşıladılar. Bir papaz tabancasıyla havaya ateş ederek İzmir'in Yunanistan'a katılışını (Enosis) takdis etti. Göstericilere Venizelos'un fotoğrafları dağıtıldı. Ayafotini Kilisesine Yunan bayrağı çekildi. Bir grup Rum tarafından yapılan baskında, Türklerin işlettiği Splantit Palas otelinin balkonundaki Türk bayrağı indirilerek Yunan bayrağı çekildi. Olay o sırada otelde bulunan Vali Nurettin Paşa ile Dickson'un gözleri önünde yaşanmıştı.

Yunan Başbakanı Venizelos, Yunanlıların da İngiliz, Fransız ve İtalyanlar gibi savaş gemileriyle İzmir'de temsil edilmelerini istiyordu. İngiliz Yüksek Komiseri Galthorpe'un izniyle İstanbul'dan yola çıkan Yunan Leon torpidosu 24 Aralık 1918 sabahı İzmir limanına demirledi. Gemi komutanı Albay İlya Mavridis Birinci Dünya Savaşı'nda Galthorpe'un maiyetinde çalışmıştı. Yerli Rumlar Yunan gemisinin gelişini büyük bir coşkuyla kutladılar. Ertesi gün Yunan Konsoloshanesine bayrak çekme töreni yapıldı. Bu sıralarda İzmir'e gelen Metropolit Hirisostomos öncelikle Ayafotini Kilisesinde büyük bir ayin düzenledi. Hirisostomos, bundan sonra İzmir'de Megali İdea'nın gerçekleşmesi için büyük çaba sarf edecekti.¹

Mütarekeden sonra İzmir'de Rum nüfusunun artırılması gayesiyle, daha önce İzmir ve çevresinden Yunanistan'a giden Rumlar dönmeye başlamışlardı. İstanbul'da yayınlanan *Vakit* gazetesinin haberine göre, 7 Mart 1919 günü İzmir limanına demirleyen Yunan gemisinden bin kadar Rum yolcu çıkmıştı. İzmir vilayetine mensup bu Rumlardan bazıları askerliklerini Yunanistan'da yapmışlardı. İzmir'e dönüşleri Rum nüfusunu tedrici olarak artırma planının ilk uygulaması olarak yorumlanıyordu. Rıhtımda gelen yolcular “şerefine yine gürültülü saatler” yaşanmaktaydı.²

1 Celal Bayar, *Ben de Yazdım Milli Mücadele'ye Giriş*, C 5, İstanbul 1967, s. 1601-1602, 1605-1606, 1639; Mustafa Turan, “İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler”, *Atatürk Yolu*, C 2, S. 6, 1990, s. 349-360.

2 “İzmir'de Rumlar”, *Vakit*, 9 Mart 1919.

İzmir Valisi Nurettin Paşa, Rumların kışkırtıcı faaliyetlerini engellemeye çalışırken Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmalarını kolaylaştırmaktaydı. Ancak bu durum pek uzun sürmedi. Rumların istekleri doğrultusunda Vali Nurettin Paşa görevden alınarak 14 Mart 1919 tarihinde İzzet Bey (Kambur İzzet) İzmir valiliğine atandı.³ Bu değişiklik İzmir'in işgalini ve yerli Rumların faaliyetlerini kolaylaştıracaktı.

Bu sırada Karadeniz kıyılarının durumu da İzmir ve çevresinden pek farklı değildi. Türklere karşı intikam hissiyle harekete geçen Rum çetecileri, Samsun ve çevresindeki İngiliz asker ve subaylarından cesaret almaktaydılar. İngilizler adeta Rum çetecilerin hamiliğini üslenmişlerdi. Genel ahtan istifade ederek dağdan inen çeteler, omuzlarında silahlarıyla istedikleri gibi dolaşabiliyorlardı. Bütün bunlar kontrol subaylarının gözleri önünde cereyan ediyordu. Bölgedeki asayişsizliğin çoğu Rumlardan kaynaklanmakla birlikte, İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilciliklerine şikâyet dilekçeleri gönderenler de yine onlardı.

9 Mart 1919'da Samsun'a çıkarılan 200 kişilik İngiliz müfrezesi, Rumların sevinç gösterileri arasında karşılanmıştı. Bu kuvvetlerin küçük bir kısmını Mütareke hükümlerine aykırı olarak, Ermeni ve Rumları korumak bahanesiyle Merzifon'a göndermişlerdi. Böylece İngilizler, asayişi sağlamak amacıyla 30 Mart'ta Merzifon'u işgal etmişlerdir. Ardından, hapishanede bulunan bütün Rumları tahliye ettirdiler. Bundan sonra Pontuşu çetelerin Müslüman halka karşı zulüm ve baskıları daha da artmıştır. İşgal kuvvetlerine güvenen Rumlar, Türk köylerini bastılar ve her yerde soygun ve öldürme olayları artmağa başladı. Bu durum karşısında, "Hükümet içinde hükümet yapan mümessiller, otomobillerinin içinde gezdirdikleri eski uşaklarımızın, nankör tebaamızın ufak bir işaretleriyle hapishanedeki Rum ve Ermeni canilerini tahliye ediyor, yerlerine ma'sum ve bigünâh (günahsız) Türkleri dolduruyorlardı".⁴

19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkacak olan Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, bir raporunda "Ateşkesten sonra bütün Rumlar, Yunanlılık millî emelleri ile her tarafta şımarıdıkları gibi, bu bölgede de Pont (Pontus) hükümetinin kurulması gibi bir safsata etrafında toplanmış ve bütün Rum çeteleri düzenli bir program altında tamamen siyasî bir hüviyet kazanmışlardır." diyecekti. O günlerde Samsun kazasında otuz üç, Çarşamba

3 Bayar, *age.*, C 5, s. 1642.

4 Zübeyirzade M. Fuad, *Yurdumuz*, Vatan Matbaası, İstanbul 1341, s. 32; Vehbi Cem Aşkun, *Kurtulan Merzifon*, Türkdili Matbaası, Balıkesir 1956, s. 3.

kazasında iki, Bafra kazasında üç olmak üzere toplam kırk kadar Rum çetesi siyasî amaçları doğrultusunda çalışıyorlardı.⁵

Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da bunlar yaşanırken, Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri barış şartlarını görüşmek üzere 18 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda bir araya geldiler. Konferans'ta Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'la barış antlaşmaları imzalandı. Osmanlı devletiyle ilgili barış görüşmeleri ise, müttefik devletlerin Türkiye'nin paylaşılmasıyla ilgili aralarında yaşadıkları zorluklar ve Osmanlı ülkesindeki gayrimüslimlerin toprak talebinde bulunmaları yüzünden uzadı.

Paris Barış Konferansı'na Ermeniler adına Bogos Nubar, Karadeniz Rumları adına da Trabzon Rum Metropoliti Hırisantos katıldı. Karadeniz kıyılarında Rum Pontus devleti kurmak isteyen Hırisantos, 2 Mayıs 1919'da konferansa sunduğu bildiriyle bu tezini ispatlamaya çalıştı. Venizelos, Yunan isteklerini daha önce 4 Şubat 1919 tarihinde Konferans'ta açıklamıştı.⁶ Venizelos'un öncelikli amacı, Batı Anadolu'yla (İonia) ilgili taleplerini kabul ettirmektir. Bu sebeple Hırisantos Yunanlılardan umduğu desteği bulamadı. Venizelos, Türklerin Anadolu'daki Rumlara büyük bir baskı uyguladıklarını iddia ederek tahrif edilmiş nüfus istatistikleriyle bölgedeki Rum nüfusunun çoğunlukta olduğunu ispatlamaya çalıştı. Venizelos'a karşı büyük bir hayranlık duyan İngiltere Başbakanı Lloyd George bu iddialara inanmaktaydı. Sonuçta, İngiltere'nin desteğiyle Paris Konferansı'nda Yunanlıların İzmir'e çıkarılması kararlaştırıldı. İşgal kararı, öncelikle bölgede iddia edilen Türk zulmünü durdurmak ve İzmir'in İtalyanlar tarafından işgalini önlemek gerekçelerine dayanıyordu.⁷

1. Yunanlıların İzmir'i İşgali

Paris Barış Konferansı'nda alınan kararın ardından Yunan kuvvetleri, "soydaşlarını özgürlüğe kavuşturmak" üzere İzmir'e doğru harekete geçtiler. Birinci Yunan Tümeni Komutanı Albay Zafıryo, 13 Mayıs 1919 tarihli günlük emrinde, "Esaret altında bulunan kardeşlerimizi kurtarmağa gittiğimizi unutmayalım. Yakında haksızlığa uğramış öz kardeşlerimize kavuşacağız."⁸ diyordu.

5 *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Ankara 1982, s. 31-32, 34.

6 Bayar, *age.*, C 5, s. 1466-1467.

7 Sina Akşın, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Ankara 1986, s. 181, 174-185.

8 Celal Bayar, *Ben de Yazdım Milli Mücadele'ye Giriş*, C 6, İstanbul 1968, s. 1792, 2002. Yunanlılar günümüzde de Osmanlı tarihini kendileri için bir esaret dönemi olarak adlandırmaktan

Yunan gemileri 15 Mayıs 1919 Perşembe günü sabahı İzmir limanına girdi. Albay Zafiryo komutasındaki Yunan kuvvetleri Punta-Alsancak ve Pasaport iskelelerinden karaya çıkarıldı. Bütün rıhtım boyu Yunan askerleriyle dolmuştu. Efzun Alayı Göztepe semtine gitti. Metropolit Hrisostomos, bütün Ortodoks papazları yanında olduğu halde dini törenle efzunları takdis etti. Yerli Rumlar Rıhtım üzerindeki askerlerin arasına karıştılar, sevinç gösterileri arasında sürekli “zito, zito” diye bağırıyorlardı. Bundan sonra Türklere karşı büyük bir katliam ve yağma hareketi başlayacaktı.⁹

Osmanlı Hükümeti, İzmir’in işgal kararı önceden bilindiği için askeri bir müdahalede bulunulmamasını bildirmişti. XVII. Kolordu Komutanı Nadir Paşa, gece bütün subaylara haber göndererek kışlada toplanmalarını emretmişti. İşgal sırasında kışlada bulunan subaylar herhangi bir mukavemette bulunmamalarına rağmen Yunan kuvvetlerinin saldırısına uğradılar. Bir Yunan piyade bölüğü süngü takmış olarak kışlanın içine girerken yüzlerce Rum onlara öncülük ediyordu. Rastladıkları Türk subaylarını dipçiklerle yerlere yatırarak üstlerini başlarını soyuyorlardı. Ali Nadir Paşa ile Kurmay başkanı Bağdatlı Abdülhamit Yunan subayları tarafından tokat ve yumrukle darp ediliyorlardı. Rıhtıma götürülmek üzere kışladan çıkarılan subaylar dışarda toplanan binlerce Rum’un saldırısına uğruyorlardı. Öldürülen subay ve erlerin cesetleri rıhtım boyunca sürüklenerek denize atılıyordu. Askerlik Dairesi Başkanı Albay Fethi Bey de kendisinden kaputunu isteyen ve “Zito Venizelos” diye bağırıyormuşa zorlayan Yunan askeri tarafından süngülenerek öldürülüyordu. Bu esnada yerli Rumlar etrafta rastladıkları sivil Türklere de saldırıyorlardı. O sırada aniden başlayan sağanak yağmur yüzünden bir süre için de olsa saldırılar hafifleyecekti.¹⁰

---

vazgeçmemişlerdir. Stelyo Berberakis, 28 Şubat 2018 günü Ankara Üniversitesi’nde verdiği “Türk-Yunan İlişkileri” konulu konferansında bir anısından bahsetmişti: Atina’yı ziyaret etmekte olan Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt, törende sunacağı konuşma metniyle ilgili Berberakis’in görüşünü almak istemişti. Berberakis, metindeki “Türk-Yunan halkı dört yüz yıl birlikte kardeş gibi yaşamıştır” ifadesinin çıkarılmasını önermişti. Berberakis, Yunanlıların bu sözden hoşlanmayacaklarını, çünkü Yunanlıların bu dönemi esaret yılları olarak gördüklerini söylemişti.

9 Bayar, *age.*, C 6, s. 1792, 1798-1807. Yunan mezalime dair Türkçe hazırlanan kitapların listesi için bk. s. 1810.

10 Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Basımevi, Ankara 1990, s. 4, 7-9, 18.

Paris Barış Kongresi'nin İzmir'le ilgili kararında, işgal sahasında Osmanlı idaresinin kaldırılmasına dair bir hüküm bulunmuyordu. Bu sebeple Yunanlılar, İzmir'de işlerini kolaylaştıracak idarecilerin başta bulunmasına çalışmışlardır. Metropolit Hrisostomos, Venizelos'un politikasını kolaylaştırmak için Vali İzzet Bey'i evinde ziyaret ederek maiyetiyle birlikte işe başlamasını önerdi. İki gün sonra tekrar görevinin başına dönen İzzet Bey, bu defa Venizelos'un İzmir'e Yüksek Komiser tayin ettiği Giritli Aristidi Steryadis'in nüfuz ve emri altına giriyordu.¹¹

2. Anılara Göre Yunan İşgalinde Yerli Rumların Davranışları

Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir ve İstanbul başta olmak üzere Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Rumlar arasında kıpırdanmalar başlamıştı. İstanbul'un işgali, İzmir'e gelen Yunan Kızılhaç heyetleri ve Karadeniz kıyılarında İtilaf Devletlerinin Yunanlılar lehine faaliyetleri yerli Rumları cesaretlendiriyordu. O günleri yaşayan asker ve idareciler anılarında yerli Rumların Yunan işgali karşısındaki tutum ve davranışları hakkında bilgi vermektedir.

Ahmet Hilmi Kalaç, İstanbul'da Mütareke günlerinde gördüklerini şöyle anlatmaktadır:

Kuzguncuk'taki gizli ve inziva hayatım devam ederken en üzücü hadiseler de şahit oluyordum. Rum gençlerinin izci namı altında teşkilatlanması ve Türklere karşı muhtelif vesilelerle düşmanca tezahüratta bulunmaları düşünülecek mevzu idi. Bir Venizelos günü tertip etmişler, gündüzden bazı hazırlıklarda bulunmuşlardı. Gece millî şarkılarını söyleyerek cadde ve sokakları dolaştılar. Elllerinde meşalelerle tepelere tırmandılar. "Zito Venizelos" sedaları afaki inetti. Buna mâni olacak ne bir kuvvet ne bir otorite vardı.¹²

Karadeniz'in önemli iskelelerinden olan İnebolu'da Rumlar, yabancı ticaret gemilerinin acenteliklerini ve dış ticaret işlerini yaptıkları için İstanbul ve Avrupa ile daha fazla temas halindeydiler. Mütarekeden sonra İtilaf Devletleriyle olan münasebetleri Türkleri rahatsız edecek bir boyuta ulaşmıştı. 10 Nisan 1919 günü İnebolu'ya gelen İngiliz torpidosundan karaya çıkan iki İngiliz kontrol subayı önce Rumlarla görüştü. İngiliz subaylarının depoda el koydukları silahları Rumlar şarkı söyleyerek gemiye taşıdılar. Bazı Rumlar meyhanelerden çıktuktan sonra sokakta Türklere hakaretlerde

11 Bayar, *age.*, C 6, s. 1810-1811.

12 Ahmet Hilmi Kalaç, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa, İstanbul 1960, s. 171.

bunuyorlardı. Yine o günlerde bir İngiliz savaş gemisinin İnebolu limanında gösteri yapması üzerine Rumlar iyice şımarmışlar, polis ve bekçileri dinlemez olmuşlardı.¹³

27 Nisan 1919 tarihinde Alaşehir Kaymakamlığına tayin edilen Bezmi Nusret Kaygusuz, görev yerine gitmek üzere ertesi gün İstanbul'dan Bandırma'ya gelmişti. Oradan trenle Soma'ya geçen Kaygusuz, gece kaldığı otelin bitişiğindeki meyhanede eğlenen Rumların gürültüsünden uyuyamadığını ve korku dolu bir gece geçirdiğini anlatmaktadır. Rumlar, Türkleri kastederek, "Buraları yakında vuracağız, keseceğiz, asacağız..." sözlerini yüksek sesle tekrarlıyorlardı. İzmir'de de durum pek farklı değildi. Rumların İzmir sokaklarında mandolin ve gitarlar eşliğinde eğlenmelerinden ve aralarından sızan bazı haberlerden çok yakında Türkler aleyhine yeni bir felâketin yaşanacağı hissediliyordu. Paris Barış Konferansı'nda "İzmir vilayeti Yunanistan'a peşkeş çekilmiş", işgal hazırlıkları başlamıştı. Yunan Kızılhaç'ı yardım sandıkları içinde sahillerimize Yunan üniformaları, silah ve cephaneleri taşımaktaydı. Rum papazlar, Ayafotini kilisesinde yapılan ayinlerde Yunan ordusunun çok yakında İzmir hinterlandını işgal edeceğini "Türk kanı dökülürse hepsinin Rumlara helal olduğunu ve bu uğurda çalışanların büyük sevaba nail olacaklarını müjdeliyordu."¹⁴

İzmir'in işgalinden sonra Rumlar, Yunan taraftarlığını açıkça ifade etmekten çekinmiyorlardı. XVII. Kolordu Komutan Vekili olarak atanan Albay Bekir Sami (Günsav) Bey, 21 Mayıs 1919 akşamı Bandırma'ya geldiğinde Rumları büyük bir hazırlık içerisinde buldu. Şehrin her tarafını Yunan bayraklarıyla donatmışlar heyecanla Yunan ordusunu bekliyorlardı. Bekir Sami Bey, 61. Tümen Komutanına verdiği emirle yabancı bütün bayrakları indirtti. Yunan bayraklarıyla donatılmış olan Balıkesir'de demiryolu idaresinde çalışan Rumların Yunan üniformaları giydikleri görülüyordu.¹⁵

Akhisar Rumları bütün tanıdıklarına, ev ve iş yerlerine Yunan bayrağı asmalarını telkin ediyorlardı. O günlerde Akhisar'da 6118 Rum ve 882

13 Nurettin Peker, *1918-1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri, İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Hârekatı ve Hatıralar*, Gün Basımevi, İstanbul 1955, s. 18.

14 Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınevi, İzmir 1955, s. 157-159.

15 Hacim Muhittin Çarıklı, Balıkesir'de 20 Temmuz 1919 tarihli günlüğüne şu notu düşmüştü: "Akşam Ermenilerin süruru vardı, birçok evlerde müctemian "antranik" şarkısı söylüyorlardı". *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, haz. Şerafettin Turan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1967, s. 24.

Ermeni nüfusu yaşamaktaydı.¹⁶ 20 Mayıs 1919'da Bandırma'ya gelen Kâzım Özalp, oradan Kuvâ-yı Milliye teşkilatı kurmak üzere arkadaşlarıyla Akhisar'a geçmişlerdi. Burada kaymakam ve halkın ileri gelenleriyle toplantılar yapmışlardı. Bu faaliyetlerin Yunan işgaline engel olmak için yapıldığını anlayan Rumlar, istasyonda bulunan Fransız birliğinden de yararlanarak halkı mukavemet düşüncesinden vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Akhisar metropoliti ise, memleketin asayişini sağlamak için Türk ve Rumlardan karma milis jandarma müfrezesi kurulmasını teklif etmişti.¹⁷

Ödemiş'te Rum ve Ermeni cemaatlerinden on kişilik bir heyet, 28 Mayıs 1919 günü kaymakamı ziyaret ederek asayişsizlik bahanesiyle, Yunanlıları Ödemiş'e davet ettirmek istemişlerse de Yüzbaşı Tahir'in müdahalesiyle istekleri reddedilmiştir.¹⁸ Söke Rumları, Aydın'ın Yunan işgaline girmesinden sonra Türklere karşı taşkınlıklarını artırmışlar, köylerinden ayrılan kadın, erkek yolculara sarkıntılık edip hayvanlarını alıp götürmüşlerdir.¹⁹

Yunanlılar, İzmir'in işgalinden birkaç gün sonra üç koldan (Ayvalık, İzmir'in kuzeyi ve doğusu istikametinde) işgal sahalarını genişletirken Rumlar, Yunanlılara engel olunmaması için propagandalarda bulunuyorlardı. İşgal karşısında büyük bir korku ve heyecana kapılan halk, buna engel olunması için her tarafa başvurmakta ve İstanbul'a heyetler göndermekteydi. İşgale karşı direnilmesi için çalışanlar "Rumların ve hatta bazı yerlerde maatteessüf hükümet memurlarının bile tahkir ve tecavüzlerine maruz kalmışlardır."²⁰

29 Mayıs sabahı Ayvalık'a çıkan Yunan askerleri Rumlar tarafından coşkuyla karşılandılar. 6 Haziran günü Ali Bey (Çetinkaya) ile İngiliz ve Yunan temsilcileri arasında yapılan toplantıda, Rumların ev ve dükkânlara astıkları bayrakların Yunan komutanı vasıtasıyla indirilmesi kararlaştırıldı. Kâzım Özalp'in tespitine göre, "Yunanlılar bu bölgelerdeki Rumların davetlerine

16 Bayar, *age.*, C 6, s. 1891-1892.

17 Kâzım Özalp, *Millî Mücadele (1919-1922)*, C I, TTK Basımevi, Ankara 1985, s. 14.

18 Papaz komutana hitaben. "Kumandan Bey, şimdiye kadar biz ağladık, bundan sonra da Türklere ağlayacaklardır ve ağlamalıdır" demiştir. Bayar, *age.*, C 6, s. 1898-1899.

19 Bayar, *age.*, C 6, s. 1957. Sakarya Zaferinden sonra Söke Rumlarının Türk tarafını destekledikleri anlaşılmaktadır: "Bugün Söke Metropolit hanesinde metropolit vekili tarafından ilk defa olarak Ortodoks Patrikhanesi namına icra edilen ayin-i ruhanide Türk silahlarının muzafferiyeti bu memleketin istihlas-ı katiyesi için dua edilmiştir. ... Metropolithane Türk bayraklarıyla donatılmıştır". "Ortodokslar ve Sulhumuzun Zafer Duası", *Hâkimiyet-i Milliye (HM)*, 1 Şubat 1922.

20 Özalp, *age.*, s. 14-16.

uyarak çok yayılmış ve birçok mevkileri ufak müfrezelerle işgal etmişlerdi. Müslüman halkın silahlanarak mukavemete hazırlanmaları düşmanı endişeye düşürmüş ve daha toplu bir vaziyete girmek ve küçük müfrezeleri toplamak mecburiyetinde bırakmıştı.”²¹ Ayvalık kıyılarını işgal eden Yunan kuvvetleri içerdeki Rumların da yardımlarıyla ilerliyordu.²²

Yunan işgalinin İzmir hinterlandında genişlediği günlerde, İzmir’deki Türkler üzerindeki baskılar her geçen gün artmaktaydı. Yunan askerleri ve özellikle yerli Rumlar tarafından Türklerin milli duygularını rencide edici davranışlar sergileniyordu. Türklerle karşı yapılan zulümler çarpıtılarak aleyhte bir propagandaya dönüştürülüyordu. İzmir Metropoliti Hirisistomos, şehit edilen Türklerin cenaze fotoğraflarını “Türklerin öldürdüğü Rumlar” şeklinde sinemalarda gösteriyordu. Bu filmleri Avrupa ülkelerine de gönderiyordu.²³

1921 yılında Yunan kralının Anadolu’ya gelmesi üzerine Yunan tarafı büyük bir moral kazanmıştı. Kütahya ve Eskişehir yenilgisinden sonra Bursa’da Rumlar taşkınlıklarını artırmışlardı. Hayrettin Abidin’e göre, yıllar önce Bursa’ya iskân edilmiş olan “Rumca bilmez bir takım Anadolu Rumları, kopilleri tarafından nümayişler, ayinler yapılmakta Türklerin feslerini yırtmak gibi tecavüzlere cüret etmekte idiler.” Aynı zamanda Bursa’daki Yunan askerlerine Türkleri yıldırma için caddelerde askeri gösteriler yaptırılarak “Ankara’ya gideceğiz, İstanbul’u, Ayasofya’yı alacağız” diye Rumca marşlar söyleniliyordu.²⁴

Batı Anadolu’daki Rumların çoğu Yunan işgalini olumlu karşılamışlardır. Nüfusunun tamamı Rumlardan oluşan Papaslı köylüleri Manisa’nın işgali sırasında silah deposunu yağmalayıp Türk köyelerine ve Kuvâ-yı Milliye müfrezelerine baskınlar yapmışlardır. İlk Kuvâ-yı Milliye komutanlarından Halit Paşa, 8 Temmuz 1919 günü kaldığı çiftlikte müfrezesiyle birlikte Rumların baskınına uğrayarak şehit düşmüştür. Rumlar Halit Paşa’nın kesik başını köyde dolaştırdıktan sonra Akhisar’a göndermişlerdir. Yunanlılar, 27 Mayıs 1919 günü öğleden sonra Rumların alkışları arasında Aydın’a girmişlerdir.²⁵

21 Özalp, *age.*, s. 19-23.

22 Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, haz. Vehbi Günay, Prof. Dr. İsmail Aka, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s. 32.

23 Özalp, *age.*, s. 79-80.

24 Hayrettin Abidin, *Tarihçe Ankara. İstiklâl Harbi ve Bursa Hatıratı*, Suhulet Matbaası, İstanbul 1934, s. 61-62.

25 Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *age.*, s. 50-51, 63. Enver Behnan Şapolyo, *Kuvayı Milliye Tarihi*,

Yunan kuvvetleri, 4 Haziran 1919 günü Rumlar ve Milli Mücadele aleyhtarı bazı kimselerin alkışları arasında Nazilli'yi işgal etmişlerdir. Rumlar, “*Kahrolsun Türkler*” sloganı atarak sokaklarda gösteri yapmışlardır.²⁶ Nazilli Kaymakamlığının 5 Temmuz 1919 tarihli telgrafına göre, “İlk günlerde Yunan askeri ve yerli Rumlar her dakika sarhoş olarak İslam mahallelerinde ve ramazan münasebetiyle İslamların çok buldukları yerlerde *İstanbul'a gideceğiz padişahı keseceğiz*, mealinde şarkılar söyleyerek hissiyat-ı milliye ve İslâmiye'yi rencide” ediyorlardı.²⁷ Yunanlılar, İtilaf Devletlerine karşı, işgalin Türkler tarafından olumlu karşılandığını ispatlamak gayesiyle propagandada bulunmuşlardır. Nazilli Kuvâ-yı Milliye Komutanlığının ilk sekreteri Cevat Sökmensüer anılarında Yunan propagandasından şöyle bahsetmektedir:

İtalyanların işgal siyasetini Yunan gazeteleri yayınlayınca, Yunanlılar da bir kurnazlık yapmak için ellerinden gelen her oyunu yapmaya kalkışmışlardı. Yerli Rumlar ile eskiden ahbab olan bazı düşüncesiz gençlerimiz Yunan subayları ile resim çektirmek, içkiler içmek ve düğünlere gitmek gibi her türlü oyunları oynamışlardı. Yunanlılar Nazilli'de çektikleri veya yerli Rumların çekildikleri çeşitli poz fotoğrafları ilk posta ile İzmir'de bulunan General Diyanis'e gönderilmişti. Söz konusu resimler İzmir'de daha fazla çoğaltılıp Yunanistan'a, İngiltere'ye ve hatta birçok ülkelere gönderilip bu şekilde hareket etmelerine sebep açtı. Böylece Türklerin Yunanlıları bağırklarına bastıklarını ve onları bir kurtarıcı gibi göstermek istiyorlardı.²⁸

Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Heyeti başkanı Doktor Seyfeddin Feyzi Bey raporunda Yunan kuvvetlerinin Alaşehir'e girişini, “Öğle ezanına müsadif bir saatte, kilise çanlarının karşılıklı sedalarıyla Yunan süvarileri şehre dâhil oldu. Bu sırada, senelerden beri tavan arasında saklanmış mavi beyaz bayraklar balkonlardan, pencerelerden buruşuk tozlu bir halde sarkmağa

Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957, s.70.

26 Süvari Yüzbaşı Ahmed, *age.*, s. 66-67.

27 *İzmir ve Mülbakatı ile Civarında Yunan İşgalinden Müttebadis Fecaii Hakkında Vürüd eden Raporlar ile Bazı Mukarrerat*, Dersaadet, Hilal Matbaası, 1335, s. 76-78. “Yerli Rumların adı tabakasından bazılarının ihbaratı üzerine bilatahik birçok eşhas tevkif ve en ağır ve fena şerait içinde hapis ve türlü türlü işkencelerle ta'zib edilmiş ve kabahatleri olmadığından yapılan teşebbüsât-ı mükerrere üzerine tahliyelerine mecbur kalmışlardır.”

28 Cevat Sökmensüer, *Milli Mücadele'de Aydın-Nazilli Cephesi Hatıralarım*, Karınca Matbaası, İzmir (t.y.), s. 23-24.

başladı.” sözleriyle anlatmaktadır. İkinci vakti minarelere çıkan Yunan subayları şerefeden şehrin krokisini çizmeye başlamışlardı. Akşam ezanından sonra halkın evlerinden dışarı çıkmaları yasaklanmıştı. Gece yerli Rumların delaletiyle şehri terk eden Müslümanların evleri, dükkânları soyularak Rumlara dağıtılmıştı. Bu arada iki caminin kilimleri yağmalanırken Yunan süvarileri de Büyük Camiye beygirlerini bağlıyorlardı. Kızılay doktorunun ifadesiyle, “Yatsı ezanı yerine şehrin sokaklarında *Zito Venizelos, Zito Fladelikya* sedaları, *Makedonya Marşı* sair milli havalar İslamların kalbini sızlatıyordu.” İşgalin ikinci günü şehre gelen Yunan generali Nider, istasyonda Rumlar ve Yunan komutanın baskısıyla götürülen Türkler tarafından karşılandı:

Büyük bir şevkle karşılamaya giden Rumlarla Yunan Merkez Kumandanlığının zoruyla götürülen Türkler istasyonda toplanmışlardı. Tren geldi. Zito’larla general karşılandı. Evvela Rumlara hitaben bir konuşma yaptı. Nutkuna *zito Venizelos, karitofiladalifya* cümleleriyle son verdi. Türklerle hitaben yaptığı konuşmada “İşinize, gücünüze eskisi gibi devam edebilirsiniz. Serbestsiniz, malınız, canınız, ırzınız güven altındadır. Esasen biz sizin memleketinizi istilaya gelmedik, sırf İtilaf Devletlerinin kararıyla Halifenin arzu ve emriyle Kuvâ-yı Milliye’yi tenkile geldik. Halife emrederse şimdi çıkarız”, dedi.²⁹

Görüleceği üzere, Yunan işgal güçleri Halifenin gücünden yararlanarak Müslüman halkı kazanmaya ve asıl amaçlarını gizlemeye çalışıyorlardı. Aynı zamanda kendilerini halka, Kuvâ-yı Milliye karşısında bir kurtarıcı olarak göstermek istiyorlardı.

3. Yerli Rumların Yunanlılarla İş Birliği

Yerli Rumların birçoğu daha ilk günden itibaren Yunan işgalini destekliyorlardı. Bir süre sonra işgal ordusuna katılımlar da başlamıştı. İşgal sahasındaki Yunan-Rum iş birliğine karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümeti bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır. Öncelikle İtilaf Devletleri nezdinde protestolarda bulunulmuştur.

Yunanlılar işgal sahasındaki Rumları çoğu kez zorla orduya katılmaya zorlamaktaydılar. 1920 yılında, Yunan ikinci genel taarruzunun başladığı günlerde bu baskının daha da arttığı anlaşılmaktadır:

²⁹ Seyfeddin Feyzi Bey, Nider’in sözlerinde samimi olmadığını “Halife namına geldiklerini ileri sürerek halkı iğfale kalkışan bu canavarların irtikab ettikleri fecayiî, kurban-ı cinayetleri olan biçareğânın ana, baba, kardeşlerinden dinlemeli” sözleriyle ifade etmektedir. *HM*, 17 Ağustos 1336.

Yunan kuvvetleri, artık öteden beriden devşirme usulüyle toplanmaya başlanmıştır. İzmir'den toplanıp cepheye sevk edilen yerli Rumlar kıtalarını bırakıp firar etmektedirler. İzmir'de bulunan zengin Rumlar da Selanik'e akına başlamışlardır. Son zamanlarda Yunanistan'a askerce İstanbul'dan yardım ediliyor. Son günlerde İstanbul'da izci sıfatıyla toplanan Rum gençlerinden beş yüzü İzmir'e sevk edilmiştir.³⁰

1920 Yılı temmuz ayında bir Yunan tümeni Yenişehir'den sonra Bilecik'e ilerleyerek Yeniköy ve Karaköy'ü de işgal etmişti. O günlerde, Bursa-Bilecik arasında bir otomobil ile 12 kamyondan oluşan Yunan nakliye kolu Kuvâ-yı Milliye tarafından pusuya düşürüldü. Kamyonlardaki yiyeceklere el kondu. Kamyonlarda erzaktan başka, yerli Rumlar tarafından Yunan askerlerine hediye olarak gönderilen bol miktarda bisküvi, çikolata ve sigara bulunuyordu. Yunanlılar 27/28 Haziran gecesi İzmit'ten çekilirken iş birliği yapmış olan Rumlar ve bazı kişiler onlarla birlikte kaçtılar.³¹

Birinci İnönü yenilgisinden sonra Bursa cephesine sevk edilen Yunan kıtalarından firarlar başlamıştı. Bursa'daki Yunan komutanlığı bu boşluğu doldurmak için Bursa'daki Rum ve Ermenilerden gönüllü asker toplamak amacıyla kilisede bir toplantı yapmıştı. Toplantıya katılan Rum ve Ermeni zenginleri, "Biz Osmanlı tebaası bulunuyoruz, yarın öbür gün sizin buradan gitmeniz çok muhtemeldir. Biz yine Türklerle baş başa kalacağız. Size asker verdiğimiz takdirde bizim de sonra sizinle beraber buradan çekilmemiz lazımdır ki bu hiç işimize gelmez." diyerek Yunan isteklerini reddetmişlerdi.³² Bununla birlikte İnönü savaşlarında birçok yerli Rum, Yunan ordusuna katılarak rehberlik etmişlerdir. Birinci İnönü muharebesinden sonra Yunan ordusuyla birlikte giden Söğütlü 250 Rum'dan 82'si İkinci İnönü muharebesinde rehberlik etmişlerdi.³³

İkinci İnönü zaferi, Yunan askerleri ve gönüllü Rumlar arasında büyük bir panik ve şaşkınlığa sebep olmuştu. Ankara'ya ulaşan bir haberde bu durum şöyle anlatılmaktaydı:

Dün aldığımız haberlere göre cephedeki bozgunun sonra karmakarışık, yalın ayak başıkabak kendini Bursa'ya atan bir kısım Yunan askeri, telaşlarıyla, Bursa'yı karmakarışık etmiştir.

30 "Cephelerde", *HM*, 1 Temmuz 1336.

31 Özalp, *age.*, s. 179-182.

32 "Doğru Bir Cevap", *HM*, 23 Mart 1921.

33 "Yerli Rumların Rehberliği", *HM*, 10 Nisan 1921.

Bunlar, Türklerin büyük ve son hücum ettiklerini Türklere dahi anlatmaktadırlar. Yunan askeri taarruz için Bursa'dan hareket ettiği vakit fethedecekleri yerlerde yapılacak yağmaya iştirak etmek üzere arkalarından yerli Rumlar da birçok arabalarla yola düşmüşlerdi. Hezimetini görünce arabalar derhal ve haşinle geriye dönmüşlerdir. Yunan genel karargâhının Bursa'dan Mudanya'ya taşınması Türkleri memnun, Rumları korku ve helecana giriftar etmiştir. Yunanlılar ordunun ricat esnasında Bilecik'ten ve diğer mahallerden beraber sürükleyip götürdüğü Rumlar da Bursa'da ayrı bir gaile ihdas etmiştir. Yunanlılar, bunları güya yeni bir taarruzda asker olarak kullanmak için götürmüşlerdi. Hâlbuki müstakbel askerleri Bursa sokaklarında aç biilaç birer sefil muhacir gibi bırakmışlardır. Bursa-Mudanya yolu tamamıyla ricat hazırlıklarına ait nakliyata tahsis edilmiştir. Türkler, ordumuzu bir kurtarıcı gibi beklemektedir.³⁴

Yunanlılar İkinci İnönü yenilgisinden sonra da asker ihtiyaçlarını yerli Rumlardan karşılamaya çalıştılar. 25 Nisan 1921 tarihinde Karamürsel'den Ankara'ya ulaşan haberde, Yunanlıların yerli Rumlardan asker almaya başladıkları bildirildi. Silah altına alınan yerli Rumlar kabile halinde cepheye sevk olunmaktaydı.³⁵

Yunanlılar, 1921 yılı Mart ayının sonlarında Sapanca ve Adapazarı'nı işgal ettiler. 28 Nisan'da İngilizlerin ayrılması üzerine İzmit, bu tarihten itibaren iki ay kadar Yunan işgali altında kaldı. 26-27 Haziran 1921 tarihinde Yunan kuvvetlerine karşı taarruza geçen Kuvâ-yı Milliye birlikleri 28 Haziran'da İzmit'e girmişti. Ancak, bir gece önce Yunan kuvvetlerinin İzmit'ten ayrılışları sırasında her tarafın yakılarak birçok insanın öldürülmesi önlenememişti.

1920 ve 1921 yıllarında Kocaeli ve yöresinde Yunan kuvvetleriyle yerli Rumlar³⁶ tarafından Müslüman halka karşı büyük bir baskı ve zulüm uygulanmıştır. Özellikle İnönü yenilgilerinden sonra Yunan zulmünün artması üzerine, çaresiz kalan halk evlerini barklarını terk ederek dağlara ve yaylalara ya da sahillere kaçmaya başlamışlardı. 1921 yılı mayıs ayında Marmara sahillerindeki limanlar, kurtarılmayı bekleyen muhacirlerle doluydu.³⁷

34 "Bursa Rumların Şaşkınlığı", *HM*, 5 Nisan 1921.

35 "Bursa Rumları Cepheye", *HM*, 26 Nisan 1921.

36 Mütarekeden sonra faaliyete geçen Rum Todori ve Ermeni Antranik çeteleri Kocaeli ve çevresinde etkili olmuşlardır. Enver Behnan Şapolyo, *Kuvayı Milliye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957, s. 70-123.

37 Mesut Çapa, "Kocaeli ve Çevresinde Yunan İşgali ve Göç: Kızılay (Hilâl-i Ahmer)

4. Anadolu'nun Hristiyan Halka Bakışı ve TBMM'nin Aldığı Tedbirler

Millî Mücadele Dönemi'nde, Anadolu'daki gayrimüslimlere karşı nasıl davranılacağı 1919 yılı kongre kararlarında ve 1920 yılında Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde kabul edilip TBMM Hükümeti'nin de benimsediği Misâk-ı Millî kararlarında net bir şekilde ortaya konulmuştur.

Rum-Pontus ve Ermeni tehditlerine karşı, Erzurum ve Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin girişimleriyle 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi kararları arasında bu hususa da yer verilmiştir. Kongrede alınan karara göre Hristiyan unsurlara, siyasi egemenliğimizi ve toplumsal dengemizi bozacak şekilde birtakım yeni imtiyazlar verilmesi kabul edilmeyecekti. Türkiye'de eskiden beri birlikte yaşadığımız gayrimüslimlere halkın devlet tarafından tanınmış olan tüm haklarına riayet edilecekti. Bunların can, mal ve namuslarının korunması dinimizin, millî geleneklerimizin ve kanunlarımızın bir gereği idi. Bu esas, kongreye katılanların genel kanaati olarak da kabul edilmiştir.³⁸ Sivas Kongresi kararlarında da öteden beri aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız tüm gayrimüslimlerin her türlü eşit hakları tamamıyla korunacağından³⁹, gayrimüslimlere siyasi hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilmeyeceği ifade edilmiştir.

Sivas Kongresi sonrası Heyeti Temsiliye tarafından Eskişehir Mutasarrıf Vekilliğine atanan Sabri Bey yayınladığı resmi beyannamede, "Vatandaşlık hukukunda bir Müslimin bir gayrimüslimden hiçbir farkı yoktur. Böyle bir farkı gözetmek doğrudan doğruya millî birliğe (vahdet-i milliyeye) karşı büyük bir suçtur (irtikâb-ı cürm eylemektir)"⁴⁰ diyordu.

Nihayet, son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde ilan edilen Misâk-ı Millî Beyannamesi'nde azınlıklarla ilgili mütekabiliyet esasına uyulacağı

Cemiyeti'nin Yardımları", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, C III, Kocaeli 2016, s. 1679-1697.

38 "Vatanımızda öteden beri birlikte yaşadığımız anâsır-ı gayri müslimenin kavânin-i devlet-i Osmaniyye ile müeyyed hukuk-ı müktesebelerine tamamıyla riayetkârız. Mal ve can ve ırzlarının masuniyeti zaten muktaziyât-ı diniyye, ananât-ı milliyeye ve esasât-ı kanuniyyemizden olmakla bu esas Kongremizin kanaat-ı umumiyesiyle de teyid olunmuştur." *Erzurum Kongresi ile ilgili Belgeler*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, s. 24.

39 "Anasır-ı gayri müslimenin her türlü hukuku tabiiyetleri tamamıyla mahfuzdur." Bk. Yunus Nadi, *Mustafa Kemal Samsun'da*, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s. 98.

40 Zekâi Güner-Orhan Kabataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basımı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990, s. 154.

belirtilerek, “İtilâf Devletleriyle düşmanları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılmış olan antlaşma esasları dairesinde azınlıkların hakları komşu memleketlerdeki Müslüman halkın da aynı haklardan yararlanmaları şartıyla tarafımızdan kabul edilerek sağlanacaktır.”⁴¹ denilmiştir. TBMM Hükümeti’nin yerli Hristiyanlara karşı tutumu Misâk-ı Millî’de belirlenen esaslar çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Bununla birlikte TBMM Hükümeti, gayrimüslimlerin Millî Mücadele aleyhindeki faaliyetleri karşısında olağanüstü bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır.

Millî Mücadele’nin başında yerli Hristiyan halk askerlikten muaf tutulmuşlardı. Savaşın bütün yükünü Müslüman halk çekmekteyken, Yunan işgal bölgesindeki “Hristiyanlar tav’an veya kerhen (isteyerek veya istemeyerek) silah altına alınmak suretiyle” tabi olduğu hükümete karşı kullanılmaktaydı. TBMM Hükümeti, 15 Aralık 1920 tarihinden itibaren yaşlıları silah altında bulunan gayrimüslimlerin yürürlükte olan kanunlar dairesinde geri hizmetlerde istihdam edilmelerini kararlaştırdı.⁴²

TBMM Hükümeti, aynı zamanda Yunanlıların işgal ettiği sahalardaki gayrimüslimleri silah altına almasına tepki göstererek bu konuda taviz verilmeyeceğini İtilaf Devletlerine bildirmiştir. Antalya Milletvekili Rasih Efendi, 9 Temmuz 1921 günü TBMM’de tepkisini şu sözlerle dile getirmiştir:

İşgal altındaki hangi memleket gördük ki, Rumları gelen düşman kuvvetine iltihak etmesin? Ermenileri, Yahudileri iltihak etmesin? Bugün işgal altında olmayan ve kendi kuvvetlerimizin işgali altında bulunan yerlerdeki sükûneti bizi aldatamaz. Çünkü neresi işgal edilmişse görüyoruz neler oluyor. Müslümanları katleden, evini yakan, Yunan kuvvetinden evvel yerli kuvvetler olmuştur. İşte önümüzde Söğüt, Bilecik var, oralarını yakanlar, Müslümanları nefyedenler, Müslümanları katliam edenler, tehdit edenler yerlilerdir. Binaenaleyh, bunlar hakkında Meclisin lâzım gelen kararını vermesini rica ederim.⁴³

Hariciye Vekâleti, Yunanlıların Türk uyuğundaki Rumları ordusuna alarak cepheye sevk etmekte olduğunun anlaşılması üzerine, Devletlerarası Hukuk kaidelerine aykırı olan bu durumu İtilaf Devletleri nezdinde protesto ederek

41 Samet Ağaoğlu, *Kuvayı Milliye Rubu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 4-5.

42 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 2-24-10, 56-5.

43 TBMM Zabıt Ceridesi, C 11, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s. 209.

ordumuzun eline geçecek olan Rumlara esir muamelesi yapılamayacağını ve derhal idam edileceklerini bildirdi. Bu karar İtilaf Devletleri tarafından tasdik edildi. Ayrıca, İstanbul'da İspanya elçiliğiyle Amerika, Fransa ve İtalya Yüksek Komiserliklerine gönderilen protestoda “Bütün dünyaca tanınmış Devletler Hukuku esaslarına aykırı olarak Yunanlılar, Anadolu'da işgal ettikleri yerlerdeki Osmanlı uyruğundaki Rumları kendi ordularına katmaktadırlar. Bu hareketi kemal-i şiddetle protesto eder ve anavatanlarına karşı silah çekmeye davet ettiği Rumların söz konusu prensiplere dayanarak cezalandırılacaklarının” Yunan hükümetine hatırlatılması istendi.⁴⁴

İnönü Savaşlarında Ankara'ya getirilen Yunan esirler arasında yerli Rumlar da bulunuyordu. Bunlar diğerlerinden ayrılarak TBMM'nin daha önce aldığı karara göre İstiklal Mahkemesi'nde yargılandılar.

Nisan 1921'de İkinci İnönü Zaferi sırasında esir düşerek Ankara'da Merkez Komutanlığı'nda tutuklu bulunan 8 Yunan askerinden 3'nün Manisa ve İzmir Rumlarından oldukları anlaşıldığından Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılanmışlardır.⁴⁵

1921 Temmuz ayının sonlarında Yunan esirlerinden kalabalık bir kabile Ankara'ya getirildi. Yunan 12. Tümenine mensup bu esirlerin hepsi Türkçe konuşuyorlardı. Seyitgazi civarında esir düşmüşlerdi. Anlattıklarına göre, iki buçuk ay önce yola çıkmışlardı. O zamana kadar savaşa katılmamışlardı. Dedeğaç'tan İzmir'e geldiklerinde kendilerini Kralın kardeşi Anderya karşılamıştı. Kendilerine, bir ay İzmir için savaştıktan sonra barış olacağını ve sonunda İzmir'in Yunanlılara kalacağı söylenmişti.⁴⁶

Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 30 Temmuz 1921 günü, “Tebaa-i Devlet-i Aliyye'den oldukları halde düşman ordusuna iltihakla hükümet-i metbuası ordusuna karşı silah istimal eylemek cürmüyle” çoğu Edirneli olmak üzere Bilecik, Kırklareli, Keşan, Vize Uzunköprülü, Adapazarlı, Dedeğaçlı, Malkaralı 28 Rum'un idamına karar verdi. TBMM Hükümeti, “iki ay evvel yerli Rumların Yunan ordusuna girdikleri takdirde idam edileceklerini tebliğ eylemiş” idi.⁴⁷

44 *Age.*, s. 88-89.

45 BCA, 030.10.55.362.2.

46 “Daha dün Türk toprağı olan İskeçe, Dedeğaç, Edirne ve Yanya halkı ahalisindedir. Ve hepsi altı yüz senedir kendilerine beğçilik eden huzur-bahş eden âlicenâb bir millete silah çekiyorlar. Fakat bugün omuzları düşük, gözleri ümitsiz kendilerine pekiyi kalpli askerlerimizin verdikleri ekmekten ve sudan minnettar aramızda mahcubane bulunuyorlar.”, “Kimlerle Muharebe Ediyoruz?”, *HM*, 27 Temmuz 1921.

47 “Fihakika tebaa-i Devlet-i aliyyeden oldukları halde düşman Yunan ordusuyla birlikte

Sakarya Savaşı'nda cephede ele geçirilen Yunan esirleri kabileler halinde Ankara'ya sevk edildi. Aralarındaki yerli Rumlar kafileden alınarak İstiklal Mahkemesine çıkarıldılar.⁴⁸ Esirler arasında bulunanlardan “düşmanla birlikte hükümet-i metbûalarına silah çekmiş hain Türkiyeli Rumlardan” biri 4 Eylül 1921 günü idam edildi.⁴⁹ Sakarya cephesinde süvarilerimiz tarafından esir edilen İzmirli Dimitri, dört ay önce kendi isteğiyle İkinci Yunan otomobil kıtasına katıldığını itiraf etmişti. Dimitri, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun “bilfil ihanet-i vataniyede bulunanlar salben idam olunur” hükmü gereğince 10 Eylül günü idam edildi.⁵⁰

Yunanlılar, Sakarya Savaşı sırasında İzmir'deki Türklere karşı zulüm ve baskılarını artırmışlardı. Yunan postanesi, Anadolu'da işgal sahaları dışından İtalyan postaneleri aracılığıyla gelmekte olan mektupları kabul etmiyordu. Yunanlıların işgal sahalarında, harman ve tarlalarında çalışırken esir diye İzmir'e getirdiği Türk köylüler, Yunan jandarmaları tarafından İzmir sokaklarında özellikle Rum mahallelerinde dolaştırılarak yerli Rumların hakaretlerine maruz bırakılıyorlardı.⁵¹

Sakarya yenilgisinin ardından, İstanbul'da Rum ileri gelenleri Patrikhane'de yaptıkları olağanüstü toplantıda, bütün Rumların Yunan ordusuna iane vermelerini, servetleri nispetinde bu karara uymayan Rumların kara listeye alınacaklarını ilan etmişlerdi.⁵²

Büyük Taarruz'da alınan esirler arasında bulunan yerli Rumlar, Divan-ı Harpte yargılanmışlardır. 1922 Eylül'ünde Ankara'ya getirilen esir kafilesi arasında Osmanlı uyruklu 8 esir bulunuyordu. Müdafaa-i Milliye Vekâleti, 26 Eylül 1922 tarihinde İcra Vekillerine gönderdiği yazıda

---

Seyidgazi civarında icra ettikleri bir muharebe neticesinde esir edildikleri kendi ifadeleri ve evrak-ı mevcude delaleti ile sabit olduğundan hain-i vatan addıyla Hıyanet-i Vataniye Kanununun ikinci maddesine (filen hıyanet-i vataniyede bulunanlar idam olunur) fıkrasına tevfikân cümlesinin salben idamlarına müttefiken ve vicahen karar verildi.” “Hainlerin İdamı”, *HM*, 31 Temmuz 1921.

48 “Bunların arasında, ceplerinde, hâlâ nüfus kâğıtlarını taşıyan-sözde vatandaşlarımız- Galatalı Apostollar, İstinyeli Nikolar, Samatyalı Yanılar'ın de bulunduğu anlaşılınca, birer birer kafileden alınıp doğru İstiklal Mahkemesi huzuruna sevk edildiler.” Besim Atalay, “Kırk Yıl Önceki Ankara”, *Yakın Tarihimiz*, C 1, 1962, s. 65-66.

49 *HM*, 5 Eylül 1921.

50 “Bir Yılan Daha”, *HM*, 11 Eylül 1921.

51 “Zavallı Köylülerimizi Rum Mahallelerinde Teşhir Ediyorlar”, *HM*, 7 Eylül 1921.

52 “İstanbul Rumları”, *HM*, 29 Eylül 1921.

bunların hangi mahkemede yargılanacakları hakkında bilgi istedi. 28 Eylül tarihli kararnameyle, bu esirlerin Divan-ı Harp tarafından yargılanmaları kararlaştırılmıştır.⁵³

TBMM Hükümeti, Yunanlılarla iş birliği yapmalarını önlemek amacıyla savaş alanlarına yakın gayrimüslimleri cephe gerilerine gönderme kararı almıştır. 1920 Yılında düzenli ordunun henüz kurulduğu günlerde, Batı Cephesi Komutanlığı'ndan TBMM Başkanlığı'na gönderilen yazıda, siyasi ve askeri bazı sebeplerle savaş alanına yakın yerlerdeki Ermeni ve Rumlardan 20-40 yaşında bulunan erkeklerin iç kısımlarda belli yerlere gönderilmeleri istendi. Buna göre Bolu, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Denizli, Isparta livaları dâhilinde bulunan Rum ve Ermenilerden 20-40 yaşında bulunan erkeklerin “mezkûr esnan dâhilinde kabulü ve hizmet-i askeriyyeye salih olanlar için can ve mallarının muayyen mesuliyetler tahtında muhafazası suretiyle kabulü” kararlaştırıldı.⁵⁴

Türk ordusunun Bilecik'i tahliyesini müteakip eli silah tutan Hristiyan gençlerinden birçoğunun Türklere karşı düşmanca yağma hareketine teşebbüs ettikleri ve daha sonra Yunanlılarla birlikte geri çekildikleri anlaşılmıştı. Hristiyan halkın, orduyu iki ateş arasında bırakacak teşkilata sahip oldukları anlaşılmıştı. TBMM Hükümeti, 9 Şubat 1921 tarihinde cepheye yakın yerlerde oturan gayrimüslim ileri gelenleriyle eli silah tutanların tehcirlerini kararlaştırdı.⁵⁵ Yine Batı Cephesi İstihbarat Şubesi'nin önerisi üzerine Afyonkarahisar'ın Aziziye (Emirdağ) ilçesindeki Hristiyan erkeklerden bir kısmı Anadolu'nun muhtelif şehirlerine gönderilmişlerdi. Yunan iddialarının aksine, Hristiyan halkın imhası söz konusu olmayıp bunlar yeni ikametgâhlarında zanaatlarını icra etmekte olup aileleriyle haberleşmekteydiler.⁵⁶

Yunanlıların Karadeniz'deki baskıları karşısında bazı tedbirler alındı. Yunanlılar, 26 Mart 1921 tarihinden itibaren Karadeniz kıyılarını abluka altına almaya çalıştılar. Kıyı gözetleme istasyonlarının ve liman başkanlıklarının düzenli ve iş birliği içinde çalışmaları karşısında pek başarılı olamayan Yunan gemileri, Haziran 1921 tarihinden itibaren Karadeniz

53 BCA, 30.18.1.1.5.29.20.

54 Kararname 13 Eylül 1920 tarihlidir. BCA, 29.30.18.1.1.11.17.

55 BCA, 56.30.18.1.1.2.35.3.

56 Zekeriya Türkmen, “Kurtuluş Savaşı Yıllarında Cephe Gerisine Gönderilen Gayr-ı Müslim Vatandaşların Aileleriyle Haberleşmeleri”, *Atatürk Yolu*, C 6, S. 22, Şubat 1998, s. 211-230.

kıyılarındaki açık şehirleri bombardıman etmeye, bazı yelkenli ve küçük kayıkları yoklamak ve batırmak suretiyle faaliyetlerini artırdılar. TBMM Hükümeti, Yunan donanmasının 9 Haziran 1921'de İnebolu'yu bombalaması üzerine Karadeniz kıyılarını savaş bölgesi ilân etti. Yunanlıların muhtemel çıkarma harekâtını kolaylaştıracakları ihtimaliyle yerli Rumların iç kısımlara gönderilmesi kararlaştırıldı. Bölgede benzer kararların alınmasında özellikle Samsun ve çevresindeki Pontusçu Rumların faaliyetleri etkili olmuştur.⁵⁷

Sonuç

15 Mayıs 1919 günü İzmir'i işgal eden Yunanlılar, Megali ideayı gerçekleştirmeye çalışırken aynı zamanda Anadolu'daki Rumları "esaretten" kurtaracaklarını ilan etmişlerdi. Mondros Mütarekesi'nden sonra yerli Rumların başlattıkları taşkınlıklar, Yunan işgaliyle birlikte daha yaygın ve aleni bir hal almıştır. Birçok yerde işgal kuvvetleri Yunan bayrakları ve "zito" (yaşasın) haykırışlarıyla karşılaşmıştır. İşgal sahasında birçok Rum isteyerek veya zorla Yunan ordusuna katılmıştır. Karadeniz bölgesinde Rum-Pontus devleti kurmak amacıyla başlatılan diplomatik faaliyetler ve isyan teşebbüsleri de Anadolu'nun gücünü zayıflatarak Yunan işgalinin yayılmasını kolaylaştırmıştır. Batı Anadolu'dan sonra Karadeniz kıyılarında da bir Yunan cephesi açılması ihtimali ortaya çıkmıştır.

Millî Mücadele Dönemi'nde, Anadolu'daki gayrimüslimlere karşı nasıl davranılacağı 1919 yılı kongre kararlarında ve 1920 yılında Osmanlı Mebuslar Meclisi'nde kabul edilip TBMM Hükümeti'nin de benimsediği Misâk-ı Millî kararlarında net bir şekilde ortaya konulmuştur. Gayrimüslimlerin eşit vatandaş oldukları ve can, mal ve namus güvenliklerinin korunmasının dinimizin, millî geleneklerimizin ve kanunlarımızın bir gereği olduğu ifade edilmiştir.

TBMM Hükümeti, Millî Mücadele aleyhinde faaliyette bulunan yerli Rumlara karşı uygulamalarında söz konusu taahhütlere bağlı kalmaya çalışmıştır. Ankara'da yargılama süreci başlamadan önce, İtilaf Devletlerine Anadolu'daki Hristiyanlara karşı uluslararası hukuk kurallarına göre muamelede bulunulacağı bildirmiştir. Aynı zamanda Yunan işgal sahasına yakın yerlerde ve Karadeniz kıyılarındaki Hristiyanların düşmanla iş birliği ihtimallerine karşı tedbirler alınmıştır. Batı cephesinde Yunanlılarla birlikte savaşırken esir düşen Rumlar TBMM Kanunlarına göre yargılanmışlardır.

57 BCA, 30.18.1.1.3.24.12.

Millî Mücadele’de Anadolu’da bütün Rumların Yunan işgalini desteklediklerini söylemek mümkün değildir. Hatta bir kısmının istemeyerek Yunan ordusuna katıldığı da söylenebilir. İşgal sahası dışındaki Rumların TBMM Hükümeti’ne bağlılıklarını dile getirmeleri bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir.

Sonuç itibarıyla Yunan işgali Anadolu’da yüzyıllardır birlikte yaşamış olan Müslim gayrimüslim tüm halkı olumsuz etkilemiştir. Yunanlılar ve onları Paris Barış Konferansı kararıyla İzmir’e çıkararak İtilaf Devletleri, “esaretten” kurtarmaya çalıştıkları Rum halkının da büyük mağduriyetler yaşamalarına sebep olmuşlardır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA),

2-24-10, 56-5.

030.10.55.362.2.

30.18.1.1.5.29.20.

29.30.18.1.1.1.11.17.

56.30.18.1.1.2.35.3.

30.18.1.1.3.24.12.

Sürelî Yayınlar

Hâkimiyet-i Milliye

Vakit

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ağaoğlu, Samet, *Kuvayı Milliye Rubu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Akşin, Sina, “Paris Barış Konferansı’nın Yunanlıları İzmir’e Çıkarma Kararı”, *Üçüncü Askerî Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e Kadar)*, Ankara 1986, s. 174-185.

Aşkun, Vehbi Cem, *Kurtulan Merzifon*, Türkdili Matbaası, Balıkesir 1956.

Apak, Rahmi, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Basımevi, Ankara 1990.

Atalay, Besim, "Kırk Yıl Önceki Ankara", *Yakın Tarihimiz*, C1, 1962, s. 65-66.
Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Ankara 1982.

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuşayı Milliye Hatıraları (1919-1920), haz. Şerafettin Turan, Ankara 1967.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadele'ye Giriş*, C 5, İstanbul 1967.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadele'ye Giriş*, C 6, İstanbul 1968.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadele'ye Giriş*, C 7, İstanbul 1969.

apa, Mesut, "Kocaeli ve Çevresinde Yunan İşgali ve Göç: Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Yardımları", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, C III, Kocaeli 2016, s. 1679-1697.

Hayrettin Abidin, *Tarihte Ankara. İstiklâl Harbi ve Bursa hatıratı*, Suhulet Matbaası, İstanbul 1934.

Erzurum Kongresi ile ilgili Belgeler, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1969.

Güner, Zekâi- Kabataş, Orhan, *Milli Mücadele Dönemi Beyânnâmeleri ve Basım*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990.

İzmir ve Mülhakatı ile civarında Yunan İşgalinden Müttehadis Fecaii Hakkında Vürûd Eden Raporlar ile Bazı Mukarrerat, Hilal Matbaası, Dersaadet 1335.

Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınevi, İzmir 1955.

Kalaç, Ahmet Hilmi, *Kendi Kitabım*, Yeni Matbaa, İstanbul 1960.

Nadi, Yunus, *Mustafa Kemal Samsun'da*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

Özalp, Kâzım, *Milli Mücadele (1919-1922)*, I, TTK Basımevi, Ankara 1985.

Peker, Nurettin, *1918-1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri, İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Hârekatı ve Hatıralar*, Gün Basımevi, İstanbul 1955.

Sökmensüer, Cevat, *Milli Mücadele'de Aydın-Nazilli Cephesi Hatıralarım*, Karınca Matbaası, İzmir (t.y.).

Süvari Yüzbaşısı Ahmed, *Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele*, haz. Vehbi Günay, İsmail Aka, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993.

Şapolyo, Enver Behnan, *Kuvayı Milliye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1957.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C 11, TBMM Matbaası, Ankara 1958.

Turan, Mustafa, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınılıkları ve Tedbirler", *Atatürk Yolu*, C 2, S. 6, 1990, s. 349-360.

Türkmen, Zekeriya, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Cephe Gerisine Gönderilen Gayr-ı Müslim Vatandaşların Aileleriyle Haberleşmeleri", *Atatürk Yolu*, C 6, S. 22, Şubat 1998, s. 211-230.

Zübeyirzade M. Fuad, *Yurdumuz*, Vatan Matbaası, İstanbul 1341.

